

A Magyar Mezőgazdasági Múzeum 90 éve

Szerk.: Szabó Loránd
(Bp., 1986. 207 old.)

A Városliget közepén magasló Vajdahunyad-vár fővárosunk egyik legismertebb idegenforgalmi látványossága. Hazai és külföldi turisták tömegei csodálják meg a sokszínű és mégis harmonikus egységet alkotó épületegyüttest, *Alpár Ignác* építőművész örökbecsű alkotását, amely eredetileg a magyarság honfoglalásának ezredéves ünnepségeire, az 1896-os országos kiállításra készült. A néhány hónapos millenniumi kiállításra ideiglenes jelleggel — fából, gipszből — emelt és a nagyközönség által Vajdahunyad-várnak elnevezett építmény világsikere azt eredményezte, hogy nem bontották le, sőt, midőn *Darányi Ignác* földművelésügyi miniszter — eleget téve az Országos Magyar Gazdasági Egyesület és más szakmai körök kívánságának — 1896. június 20-án kiadott rendelkezésével megalapította az állami költségvetésből fenntartandó országos mezőgazdasági múzeumot, a millenniumi kiállítás bezárása után itt helyezték el az új közgyűjteményt, amelynek Balás Árpád, magyaróvári gazdasági akadémiai tanár lett az első igazgatója, a fáradhatatlan *Paikert Alajos* pedig a titkára. A hamarosan tönkrement és lebontott ideiglenes épületek helyén 1901 és 1904 között immár szilárd anyagokból emelték az *Alpár-féle* tervet megvalósító végleges épületet, amely a II. világháború végén súlyosan megrongálódott, de eredeti formájában helyreállították. 1985. november 4-én készült el — többéves munka és nagy költségek árán — a Vajdahunyad-vár teljes belső felújítása, korszerűsítése és külső tatarozása. 1986-ban már meghaladta a 350 000 főt azoknak a száma, akik nem csupán a Jáki-kápolna, a román stílusú kolostor, a gótikus templom rózsaablaka, a reneszánsz udvar és a pompás barokk palota, a magas tornyok külső megjelenésére voltak kíváncsiak, hanem be is léptek a főkapun és megtekintették a magyar mezőgazdaság, valamint élelmiszeripar évezredek fejlődését, illetve mai helyzetét bemutató kiállításokat.

Az alapítás kerek évfordulója — amint az szokásos — a Magyar Mezőgazdasági Múzeum számára is alkalmat adott arra, hogy visszatekintsen saját múltjára, összegezze az elődök munkásságát, bemu-

tassa a mai intézmény sokoldalú tevékenységét és bepillantást engedjen a közeljövő terveibe is. A jubileumi kiadvány címadó bevezető tanulmányában *dr. Szabó Loránd* főigazgató összegzi a múzeum 90 éves történetét. Azaz ennél többet is nyújt, mert megismertet a múzeum alapításának előzményeivel — az OMGE által 1871-ben létesített, de két évtizeddel később fenntartási nehézségek miatt megszüntetett Gazdasági Múzeummal és a Kertészeti Múzeummal — is. Az intézmény fejlődésének csúcspontjait az első világháborút megelőző évek és az 1934-es budapesti XVI. Nemzetközi Mezőgazdasági Kongresszus megrendezése jelentették, súlyos károkat okozott viszont a főváros 1944—1945 téli ostroma és azt követően a megfontolatlan átszervezések, az épületegyüttes „társbérletése” sőt, a múzeum elköltöztetésének a tervbe vétele. Az 1960-as évek elejétől immár megfontoltan végrehajtott szervezeti fejlesztés eredményeként kialakított felépítés megteremtette a feltételeket a sokoldalú tevékenység ellátásához és ma már valódi országos múzeumként működik az intézmény. Fő feladatait — agrártörténeti értékű tárgyak, iratok gyűjtését, feldolgozását, kiállítások és közművelődési programok rendezését, agrártörténeti és agrármuzológiai tudományos kutatások folytatását — a 6 főosztály mellett 23 vidéki kiállítás — ún. fiilialék —, valamint a 31 helyi csoporttal működő Múzeumi Baráti Kör segítségével látja el a 90 éves Magyar Mezőgazdasági Múzeum.

Dr. Pintér János a múzeum kiállításai az alapítástól napjainkig című tanulmánya nem csupán a muzeológus szakemberek számára tanulságos olvasmány. Tanárok, történészek számára is érdekes, miként változott a muzeológusok „konceptiója” a muzeális anyagok ismeretterjesztő célzatú bemutatásáról. Jó ideig — kb. az 1950-es évekig — vásár jellegű árubemutatóra hasonlítottak a kiállítások, akár a túlzásfoltosság árán is a látványosságra törekedtek, hogy így csalogassák be a Liget nevezettségére — a vurstlira, cirkuszokra, állatkertre — kíváncsi nagyérdeműt a múzeumba. Itt persze komoly tudományos ismeretek birtokába juthattak a látogatók, de nem mindig logikus rendszerben. A régi kiállítások másik jellemzője az volt, hogy a régmúlt mezőgazdasága és élelmiszerfeldolgozása mellett azonos súlyt helyeztek a legkorszerűbb agrártudományos ismeretek és modern termelési rendszerekkel szembeeső körökben való népszerűsítésére is. Az 1960-as évek elején új koncepció, a szakzsargon szerint a „kiállítások szocialista rekonstrukciója” közvetlen politikai célt tűzött az átrendezendő kiállítások elé: a mezőgazdasági szövetkezetek megszülárdulását kell elősegíteniük, úgy, hogy az új, közös gazdálkodástól remélt termelési,

életmódbeli előnyök bemutatásával járuljanak hozzá a parasztság idegenkedésének leküzdéséhez. E kiállítások már fokozottan törekedtek a munkaeszközök és a termelőerők történeti fejlődésének, illetve a növénytermesztés, állattenyésztés, erdészet teljes termelési és feldolgozási folyamatainak a bemutatására, de a propagandisztikus hatás volt a fő. A múzeum halaszthatatlanná vált műszaki átépítése mellett a napi politikai koncepció elvülése is indokolta tette, hogy az 1980-as évek elejétől valamennyi állandó kiállítást új tudományos elképzelés alapján rendezzék újra. Az új kiállítások valamennyi agrárágazat teljes termelési folyamatát igyekeznek bemutatni, elsődlegesen a történeti fejlődésre helyezve a súlyt, úgy, hogy a logikai összefüggések minden látogató — különösen nagyszámú tanuló — számára áttekinthetőek, befogadhatóak legyenek.

Preiningerné Erményi Magdolna a múzeum tárggyűjtő tevékenységét foglalta össze. Ez minden múzeumnak alapvető tevékenysége, de egyik legterheesebb kötelezettsége is. Bár a millenniumi kiállítások anyagából a múzeum már megalapításakor jelentős és értékes gyűjteményt szerezhetett meg — zömmel ajándékként —, a munkatársak kezdetektől nagy erővel folytatták a további tárggyűjtést és nyilvántartásba vételt. A további évek nagy gyarapodása ellenére sokáig nem alakítottak ki gyűjteménytárakat. Gondot okozott a nagy méretű tárgyak — főleg erőgépek, ckek, gépek, szerzők — biztonságos elhelyezése és karbantartása is, emiatt az 1930-as években sok értékes tárgyat kicseleztek. Az 1944—1945-ös háborús pusztítások fájdalmasan sok kárt okoztak a múzeum legtöbb gyűjteményében. Csak a veszélyeztetett régi anyagok biztonságba helyezését folytatott sokéves fáradozás után, az 1950-es évek elején kerülhetett sor egy új tárggyűjtésre, amelyben mindenki tevékenyen részt vett. Ekkor jöttek létre a korszerű gyűjteménytárak és a szakszerű nyilvántartások (leltárkönyvek, leírókartonok) is. Az 1960-as években sürgős feladattá vált a régi gazdálkodás emlékeinek — épületek, eszközök, gépek stb. — védelme. 1964-ben vette át a múzeum a tápiószelci Agrobotanikai Intézetből a hazánkban termesztett ősi és recens gazdasági növények mag-, kalász-, buga- és csőgyűjteményét. Ez az azóta is folyamatosan bővülő gyűjtemény, melynek az állattenyésztés terén a régészeti és recens *csonttár* a megfelelője, a múzeum egyik legnagyobb kincse. Valamennyi gyűjteménynek nemhogy az ismertetésére, még a felsorolására sincsen mód. Az elhelyezés növekvő gondjain az 1970-es években létesített vidéki filiális kiállítások gyűjteménytárai is sokat segítettek, de a legtöbbet a teljes épület-együttes birtokbavétele és a keszthelyi major-múzeum kiépítése jelentette.

Dr. Fűr Lajos Az agrártörténeti kutatások mérlege című tanulmányát azzal a — mai szemmel meglepő — megállapítással kezdi, hogy a 90 éves múzeumban a „tudományos agrártörténeti kutatómunka alig több, mint negyedszázados múltat tekint vissza”. Korábban a magyar mezőgazdasági szakirodalom könyvészeti forrásainak az összegyűjtése jelentette a történeti kutatást. Az agrártörténet művelése, az 1962-ben létrejött agrártörténeti

osztály feladata lett. *Wellmann Imre*, az osztály első vezetője indította el azt a nagyarányú munkát, amelynek középpontjában a legfőbb, tömeges forrásanyag összegyűjtése és egy „agrártörténeti dokumentációs bázis” kialakítása, valamint a mezőgazdasági termelés és agrotechnika múltjának — az agrártársadalmi történetétől el nem választható — kutatása állt és áll ma is. A szerző — a múzeum tudományos titkára — áttekinti az elmúlt negyedszázad intézményi kutató munkáját, szól a főbb területekről, témakörökről, összegzi a publikációk és kiadványok imponálóan nagy számát, amelyek eredményeképpen a múzeum „valóban tisztes helyet szerzett magának a hazai agrártörténet-írásban”. A jövő tennivalóiról szólva aláhúzza, hogy az intézmény tevékenységében „tovább kell növelni a tudományos munka jelentőségét, erkölcsi és anyagi megbecsülését” és el kell érni, hogy a közművelődési (gyűjtő és kiállításrendező), valamint tudományos (történeti, néprajzi, agrártudományi, technikatörténeti) kutatómunka helyes és kívánatos arányba kerüljön egymással. A múzeum káderfejlesztése során arra törekszik, hogy új munkatársai olyan fiatal szakemberek közül kerüljenek ki, akik már bizonyították a tudományos kutatómunkára való alkalmasságukat és az állandó továbbképzésre való igényüket.

Dr. Balassa Iván, az agrármuzeológia-ról szólva összegzi az agrártörténeti értékű tárgyak gyűjtésének, nyilvántartásának, tudományos feldolgozásának és közkincsé tételének elméleti és módszertani elveit. Szerző több évtizedes munkával alapozta meg a múzeum nemzetközi mértékkel is elsőrangú „mezőgazdasági munkaeszköz-történeti archívum”-át, ezt a százezernél több fényképes és részletes leíró kartonból álló gyűjteményt, amely elmúlt korok munkálkodó parasztjainak serszámokban és munkamódszerekben megnyilvánuló tudását törekszik minél teljesebben feltárni és megőrizni.

Dr. Nováki Gyula, a múzeum régészeti kutatásainak — az agrártörténeti kutatómunkához hasonlóan negyedszázadra visszatekintő — összefoglalását adja. A néhány éve elhunyt *Matolcsi János* alapozta meg az intézmény archeológiai tevékenységét, ő maga pedig nemzetközileg is méltányolt archeológus volt, az ősi magyar háziállat-fajták kialakulásának kiemelkedően eredményes kutatója, a múzeum híres *Csonttárának* létrehozója. A növénytermesztés régészeti múltját az archeobotanikai — mag és termés — gyűjteményének folyamatos gyarapítása révén kutatja a múzeum.

Dr. Knézy Judit Az Adattár gyűjteményeinek történetét összegzi. A korábban a tárgyakkal közösen kezelt írásos anyagok külön őrzése és feldolgozása is az 1960-as évek elején indult meg. Kiállítások segédanyagai — iratok, fotók, plakátok, prospektusok stb. — mellett az agrártörténeti kutatások forrásanyagának az összegyűjtése jelenti az Adattár feladatát. Jelenleg 17 gyűjteményre tagolódik az archívum: munkatársai gyarapítják, feldolgozzák és a belső, külső kutatók rendelkezésére bocsátják a magyar mezőgazdaság, élelmiszeripar, agrároktatás és kísérletügyi kiemelkedő személyiségeknek, oktatási intézményeinek tevékenységére, a múzeum saját történetére, termelőszövetkezetek

és állami gazdaságok alakulására, gazdálkodására vonatkozó iratokat, dokumentumokat, kéziratos visszaemlékezéseket, néprajzi adatközléseket, törzskönyveket, fényképeket, térképeket, aprónyomatványokat, hanglemezeket, mozgófilmeket, diákat, műszaki tervrajzokat, levéltári anyaggyűjtések regesztáit és mikrofilmjeit, valamint vásárolt vagy ajándékozott eredeti régi iratokat.

Taraba Mária A múzeum könyvtárának történetéről írva felidéri a múzeummal gyidős szakirodalmi könyv- és folyóirat-gyűjtemény eseményekben túlnőtül gazdag múltját. Ötven év fáradságos gyarapító tevékenységét egy mintaszerűen rendezett és ritkaságok tömegét őrző muzeális könyvtárat vett el egy „súlyosan hibás” adminisztratív döntés 1948-ban, így mindent előről kellett kezdeni. Elhelyezési gondok, nyomasztó helyszűke is évtizedekig gátolták a ma már nyolcvanezer kötetes gyűjtemény gyarapítását. A társbérlok kiköltözése után kapott csak megfelelő működési feltételeket — sőt, nyugodtan mondhatjuk: pazar ott-hont — a „jelenleg belső használatú szakkönyvtár”.

Sági Pál statisztikai adatak sorával számol be a közművelődési tevékenységről: a látogatottság, az ismeretterjesztő előadások, a filmvetítések, a tárlatvezetések évről évre növekvő számáról, olyan hagyományos programokról, mint „Hazánk mezőgazdasága diákszemmel” pályázatok, amelyen a tanulóifjúság képzőművészeti alkotásokkal és dolgozatokkal vehet részt, vagy a hivatásos művészek számára éventente kiírt képzőművészeti tárlatok, hangversenyek és népzenei matiné.

A zárótanulmányban *dr. Szabó Loránd* a múzeum vidéki hálózatának a kialakítására tekint vissza. A legjelentősebb a keszthelyi Georgikon Majormúzeum, ahol a kontinens első — 1797-ben alapított — mezőgazdasági akadémiajának történetét és egy mintaszerű uradalom gazdasági épületeit lehet megtekinteni. A további 20 filiális szakosított kiállításokat tart fenn, így szőlészeti, borszási tematikájú gyűjtemények látogathatók Kecskemétnél—Miklóstelepen, Balatonbogláron, Tolcsán, Badacsonyan, a magyar fűszerpaprika-termesztés és -feldolgozás múltját és jelenét Szeged—Mihálytelken és Kalocsán, vadászati és vadgazdálkodási gyűjtemény van Szécsényben; *Széchenyi István* agrárpolitikáját pedig nagyecenki kastélyában ismerheti meg az országot járó turista. A filiális gyűjtemények anyagának gyarapítását, kiállításainak szakmai támogatását az anyamúzeum fontos feladatának tekinti és ebben nagy segítséget kap az 1973-ban újjászervezett, ma már 31 helyi csoporttal és 3500 taggal működő Baráti Kör hálózat-tól is.

A 67 fotóval illusztrált kötetet bőséges, a múzeum munkatársai által írt szakirodalmi könyvek, tanulmányok bibliográfiái adatait közlétező irodalomjegyzék teszi teljessé. A könyv méltó megemlékezés a 90 esztendője eredményesen működő Magyar Mezőgazdasági Múzeumról — a földkeresség egyik legrégebbi, legszebb agrártörténeti gyűjteményéről.

Pálmány Béla

Régi históriák Ózd környékéről

(Kiadja a BAZ Megyei Levéltár és az Ózdi Népművelési Intézmények Igazgatósága, Ózd, 1984. 429 old.)

Az Ózdon folyó honismereti munka két helyi kiadványsorozata a kutató tevékenység folyamatoságáról tanúskodik. A *Lakóhelyünk, Ózd* évkönyvszerű szerkezetével a rövidebb helytörténeti, néprajzi, üzemtörténeti iratoknak terem nyilvánosságot, s közli a település eseménykrónikáját. A legterjedelmesebb, monografikus munkák kiadására *Ózdi honismereti közlemények* címmel indítottak sorozatot. Az 1984-es évszám szerepel a némi késéssel megjelent negyedik kötet első lapján *Régi históriák. Ózd és környéke múltjának írott forrásai* címmel. A vasos kötet egy a honismereti mozgalom szempontjából kiemelkedő jelentőségű kiadványtípusba tartozik: *helytörténeti olvasókönyv*. Az anyaggyűjtés és a szerkesztés hatalmas munkáját az ózdi honismereti kör lelkes titkára, *Nagy Károly*, valamint a megyei levéltár két munkatársa, *Seresné Szegőfi Anna* és *Tóth Péter* vállalta.

A helytörténeti olvasókönyv hasznát és szerepét ma már nem kell különösebben indokolni. A történelem megidézéséhez élményszerű dokumentumok segíthetik az iskolát, olyanok, amelyek a tanulónak kezébe adhatók. S ha ezek az iratok szülőföldünk, lakóhelyünk múltját elevenítik fel, akkor hatásuk sokszorozódik. A válogató feladata az, hogy a korok többoldalú megismeréséhez szolgáltatson adalékokat, s változatosak legyenek a forrástípusok. Az ózdi kötet kielégíti várakozásunkat. Nemcsak tematikailag közöl változatos anyagot, hanem arra is törekszik, hogy példákul bizonyítsa: sokféle levéltári forrás őrizi az elmúlt idők emlékét. Ezáltal a helytörténet kezdő kutatóit is irányítja.

A gyűjtemény két részre tagolódik. Az elsőben történeti rendben olvashatunk a korszakok jellegzetes forrásaiból helyi vonatkozású részleteket Anonymus regényes történetétől egy negyvennyolcas honvédről szóló tanúvallomásig. Bepillantathatunk a birtokhatárokról készített oklevelekbe, a pápai tizedjegyzékbe, portális összeírásokba, panaszlevelekbe. Megismerhetjük a falvak jobbágyainak XVII—XVIII. századi életét, az egészségügy és a nevelésügy alakulását. A második részben Ózdról, valamint betűrendben negyvenhat községből való anyagot találunk. A dokumentumok mennyisége eltérő. Szinte minden településről tartalmaz a kiadvány statisztikai adatokat, ezeken túl más-más részletjellemzőkről tanúskodnak a közölt szövegek.

Arról lehetne vitatkozni, hogy hány és milyen jellegű dokumentummal jellemezzük egy-egy község múltját, hogy elegendő-e olyan sajátos vonásokkal bíró bányatelepek, mint Bánszállás, Farkaslyuk vagy Somsály esetében pusztán az egyesületek adatait közölni, vagy hogy a kulturális intézményrendszerrel — benne a sajtóval — megfelelő arányban kapunk-e híradást? Esetleg szóvá tehetnénk, hogy a nyomtatott források — amelyek ma

ugyancsak nehezen lelhetők fel — nem fértek be a gyűjtemény szinképébe, hiszen így többnyire a hatóságok felől látjuk a kort és jelenségeit. Nem fértek be a források megidézte alakok sorába olyan e tájon élt személyiségek, mint Kazinczy Gábor, Tompa Mihály, Jókai Mór vagy Tóth Ede, s nem illeszthetők be a néphagyományok szóbeli források alapján reánk maradt jellegzetességei. E kifogások azonban nem helyénvalóak itt. Egyrészt azért, mert a szerkesztők a maguk koncepcióját igen színvonalasan valósították meg, és mert a kritikai érzékkel s némi történeti iskolázottsággal rendelkező olvasó árnyával és fényével együtt fedezheti fel a múltat. Vagyis: a megyei és az egyházi levéltárak igen gazdag állománya által nyújtott kínálat valóban hasznosnak mutatkozik meg a kötetben. Legfeljebb azt sugalmazhatják a fentebbi megjegyzések, hogy érdemes folytatni a sort más forrásokból való anyagközléssel.

Két esztendő szorgos munkája testesül meg a Régi történelmi-ban, s az eredmény minden elismerést megérdemel. Biztosak lehetünk benne, hogy ez a könyv helyet követel magának az iskolai történelemtanításban, az ismeretterjesztésben. Hasznosságát a szerkesztői következetesség azzal is növeli, hogy megtaláljuk a legszükségesebb, tömören és adatgazdagon nyújtott eligazítást, szómagyarázatot, mutatót, s hogy a szemléltetés lehetőségét is megteremtették.

Az Őzdi honismereti közlemények negyedik kötete nagy olvasótáborra számíthat a maga vonzókörében. Tanulásaival azonban túlmutat ezen a körön: más vidékek honismereti közösségeit a példa követésére serkentheti. Ezért tartottuk szükségesnek, hogy felhívjuk rá a figyelmet.

Kovács Dániel

Bukovinai székely népmesék¹

Lassan hét éve már annak, hogy még egyetemista koromban kollégiumi könyvtárunk friss szerzeményei között ráakadtam *Sebestyén Ádám* nagyszabású vállalkozása, a *Bukovinai székely népmesék* első kötetére. Azóta a hangyszorgalmú gyűjtővel levelezőkapcsolatba kerültem, és ennek köszönhetően az évek folyamán szinte menetrendszerű pontossággal hozta a postás a gyűjtemény újabb darabjait.

Sebestyén Ádám munkája ékesen példázza az etnográfusoknak azt az alaptételt, miszerint sosem lehet még egy adott aránylag kis közösségen belül sem befejezni (legfeljebb abbahagyni) a néprajzi gyűjtést. Még ugyanannak a mesének — hogy ennél a konkrét példánál maradjunk — az ismételt újramondatásával is rengeteg új megfigyelést lelhet a figyelmes kutató. Kakasd esetében természetesen még korántsem ez a helyzet, hiszen ott az átlagosnál erőteljesebben buzog a népmese forrása, sokkal több a kerek történetek elmondására képes adatközlő mint másutt. Bizonyítja ez

a Sebestyén Ádám által összegyűjtött és közzétett meseanyag.

A történelem „székelyöldöklés” (siculicidium) néven tartja számon azt az eseményt, amelynek nyomán 1764-ben, az erőszakos sorozási törvény bevezetésével szembeni ellenállás nyomán 18 ezer székely menekült a Kárpátokon keresztül Moldvába, majd onnan egy részük Bukovinába települt, ahol öt faluban telepedtek le. A II. bécsi döntés (1940) után azután szűföldi szerelvények hazahozták Bácskába a bukovinai székelyeket. 1944 őszén azonban ismét az országotukon találjuk a majdnem húszezer embert. Csaknem feléves hányattatások után a dél-dunántúli megüresedett német falvakban (köztük Kakasdon) telepedtek le. A Dunántúltra települt bukovinai székelyek népi kultúrájáról számos néprajzi közlés látott már napvilágot, nem kis részben a hatvanöt esztendő Sebestyén Ádám kiváló önkéntes néprajzgyűjtő munkájának köszönhetően.

Hogy az olvasó képet kapjon a gyűjtemény méreteiről, az ismertetést kezdjük egy kis statisztikával. A négy, nagyméretű kötet oldalszáma összesen 1780, együttesen 456 mese olvasható 35 mesemondó elmondása alapján. Hangsúlyozni szeretném, hogy ez az összeses szám nem annyi mesetípust jelöl, hanem azok más előadókól följegyzett variánsait is magába foglalja. Ha osztályozni kívánjuk a kötetekbe fölvetett meséket, akkor is igen tarka kép tárul szemünk elé: terjedelmesebb tündérmeséktől kezdve, a dalbetétes mesén keresztül egész az anekdotaszerű történetekig, hiedelemmondáig a tágabban értelmezett mesének szinte minden műfaja jelen van.

Sebestyén Ádám mesemondói közül kétségtelenül *Fabian Ágostonné* a legkimagaslóbb tehetség. A tőle lejegyzett több mint másfélszáz mese sok szempontú elemző vizsgálatok lehetőségét rejtegeti magában. Mivel a helyi óvodában rendszeresen mesél gyermekeknek is, néhány történetnek két — felnőttek és gyermekek számára is elmondható — variánsát is kialakította, amelyek e kötetekben is olvashatóak. (Ezenkívül *Az elátkozott papucskok és a Varjúkirály* címmel meg is jelent ebből egy-egy gyermekeknek szánt változat. Az *aranyszörű bárány* című lemezen is hallhatóak legszebb meséi.)

A mesetanulás és hagyományozódás a vizsgált közösségen belül is lényegében az „apáról-fiúra” (pontosabban: az idősebbektől a fiataloknak) történő átadás „klasszikus” módján történik (ennek szép példája a gyűjtés idején hataszendős Mátyás Rózsikának a 2. kötetben olvasható néhány meséje, amiket Fabian Ágostontól tanult). A bukovinai székely mesemondók körében azonban igen jelentős az olvasmányélmények hatása is, s ez az elemző vizsgálatok újabb nagy lehetőségét veti föl. A kötetek meseanyagát *Kovács Ágnes* látta el jegyzetekkel, az utolsóhoz pedig a bukovinai székely mesemondókról írott rövid kutatástörténeti jellegű tanulmányát is csatolta. A szövegek tájnyelvi gondozása *Rónai Béla* munkája, aki az első kötetben olvasható tanulmányában részletesebben bemutatja a mesemondók által beszélt nyelvjárást.

Liszka József

¹Kiadja a Tolna Megyei Tanács V. B. Könyvtára. Szekszárd, 1979. 392 old.; 1981. 463 old.; 1983. 552 old.; 1986. 580 old.

A Veszprémi Eötvös Károly Könyvtár népzenei sorozata

Követésre méltó népzenei előadás-sorozat indult a Veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtárban, *Új-helyi Tiborné* kezdeményezésével és szerkesztésével. A sorozat célja: tematikus rendben a magyarság különböző tájegységeinek és elszigetelten élő népcsoportjainak megismertetése, művészetükön, kultúrájukon, népzenejükön keresztül.

Az első előadás általában a magyar népzene, annak rétegeit, előadásmódját, a népzenei kutatásokat, etnikai tagolódását foglalta össze. Ezt követte népzenei legarchaikusabb — jelenlegi határainkon kívül eső — területeinek bemutatása, mint a szlavóniai, a moldvai és a zabor-vidéki. A témaköröket a legautentikusabb személyek mutatták be: a Zabor-vidékről Ág Tibor, a csángók népi kultúrájáról Domokos Pál Péter tartott előadást. Ami az egyéni élményen túl maradandóvá, önművelődésre alkalmasná teszi ezt a sorozatot, az az, hogy minden előadáshoz ismertetőt és bibliográfiát tartalmazó kiadványt mellékeltek a sorozat szervezője.

A három említett előadást további tájegységek népzenei bemutatása követte (Volga és Káma vidéke, Kisalföld, Zala, a Bakony és a Balaton vidéke, Nyírség, Dél-Alföld, továbbá számos népdalkör is vendéglátást látta), legutóbb pedig Rajeczky Benjámint tartott előadást a népzene és a műzene kapcsolatáról, de ezekről már nem készült olyan részletes tematikus ismertető és bibliográfia, mint az első négyről.

A kötetek először a tájegység sajátosságait összegzik. Ezekhez a témákhoz *irodalom* kapcsolódik. Következik a népcsoport zenei felvételeinek bibliográfiája, kottapéldái, népzenei együtteseik bemutatása, hangszerek rajzai, térképek.

A második fejezet a *néprajz*: ezen belül az általános néprajz, a néphit, a népszokások, a táplálkozás, a népi játékok, a néptánc. A harmadik fejezet: a *népművészet*: mint a himzés, a népviselet, a népi építészeti, a népi fazekasság. Végül a negyedik fejezet a *népköltészet*: népdalok, népballadák, közmondások, szólások, szállóigék, népmesék, mondák, regék.

A kötetek végén olvasmányos válogatást talál az olvasó a különböző népcsoportokra vonatkozó művekből. Ezután következik a folyóiratok és könyvek jegyzéke. A köteteket kottával is ellátott népzenei példák zárják.

Vegyük sorba a szóban forgó köteteket!

Az első a *magyar népzene*vel foglalkozik, melynek bevezetőjében található Szabolcsi Bence idézet az egész sorozat mottója lehet: „A magyar irodalomnak, a magyar tudománynak régi felismerése, hogy a népköltészet mindenfajta nemzeti irodalom, s a népzene mindenfajta nemzeti zenekultúra alapja...” A kiadványban szereplő bibliográfia térben és időben széles határok között mutatja a magyar népzeneire vonatkozó kiadványokat: az 1899-ből való Vásár-

helyi Daloskönyvtől napjainkig, továbbá Pozsonytól Bukarestig.

A második kötet témája a *moldvai csángómagyarok népzeneje*. A területi tájékozódást térképvázlat könnyíti meg, amelyre szükség is van, hiszen ez magyarság legkevésbé ismert és talán legelfeledettebb népcsoportja. Domokos Pál Péter tanulmánya ismerteti a csángók történelmét és néprajzi képét, Laskay Sándor pedig a moldvai és a gyimesi csángók sajátos hangszereiről (hegedű, ütőgardon, szültű, tollsip, kórémuzsika) és népzenejük előadásmódjának jellegzetességeiről ír. A rendkívül gazdag irodalomjegyzék külön foglalkozik az erdélyi magyar népzenevel, mivel a csángók ehhez áll a legközelebb. A kötetet a bibliográfiai adatok után az egyetlen ismert csángó költő, a szabófalvi Lakatos Demeter néhány szép verse zárja.

A harmadik kötet a Nyitra vidéki *Zoboralja* magyarságához vezet el bennünket Ág Tibor népzene-kutató kalauzolásával. Ez a terület — olvashatjuk — „olyan gazdag és ősi hagyománnyal rendelkezik, amely páratlan bőséggel ontotta a szebbnél szebb, ritka dallamokat. Kodály Zoltán 1906-tól 1917-ig szinte minden évben visszatért erre a területre gyűjteni.” Az adattárszerű bibliográfia ebben a kötetben a népszokások ismertetésével bővül: Zsérén a karácsonyi népszokásokból, Csitáron a kiszézésről, Kolonyban a villózésból kapunk izelítőt.

A *szlavóniai magyarság népzenejével* foglalkozik a negyedik kötet. Az itteni magyarság három rétegből áll: itt található annak a négy Árpád-korból való falunak (Rétfalu, Haraszi, Kórógy, Szentlászló) a lakossága, amely a török hódoltság évszázadait is átvészelte; ide tartozik néhány nagy uradalom XVIII. században betelepített, majd később megföldesedett lakossága; végül pedig a XIX. század végén, főleg Bácskából bevándorolt magyarság. Kiss Lajos nyomán így összegezhettük a szlavóniai magyarság sajátosságait: „Ősi dallamokat, felbelsősíthetetlen értéket adott a négy szlavóniai magyar falu. Szigetmagyarságuk tökéletesen megőrizte középkori népi kultúráját. Ezt bizonyítja régies beszédmódjuk, ősi építkezési házaik, faragásos oszlop tornácaik, ősi népszokásaik, táncaik, népzenejük. A régi stílusú népzeneinek legremekebb dallamait ismeri és dalolja ma is a szlavóniai magyarság.”

Az ismertettekben kívül megjelent még egy *szerbhorvát*, egy *lengyel* és egy *bolgár* népzene, valamint — ehhez kapcsolódva — népeleket bemutató bibliográfia is.

A Veszprémi Eötvös Károly Könyvtár példamutató kezdeményezése jól szolgálja az oly sokat emlegetett *önművelés* ügyét. Ezenkívül azonban egyéb értéket is rejt magában ez az előadás-sorozat, és a megjelent néhány kiadvány. Így értékesen szolgálja az ismeretterjesztést, elsősorban a népi műveltség legkevésbé ismert vidékeiről. Tájékoztatót kapunk a szomszédos országokban megjelent magyar nyelvű néprajzi kiadványokról, s hozzásegíthet bennünket ahhoz, hogy a népdal a színpadról ismét visszatérjen az otthonokba.

Balla Tibor